

I-LINKSNIAVIMO DAIKTAVARDŽIŲ PERĖJIMAS Į IO-LINKSNIAVIMĄ

J. Kazlauskas

Senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose vyriškosios giminės *i*-kamieno daiktavardžiai greta *i*-linksniavimo turi jau ir *io*-linksniavimo formas. Ypač dažnai *io*-kamienės formas turi vienaskaita. Daugiskaitoje *io*-kamienės formos žymiai retesnės.

Senuosiuose paminkluose dažnos *io*-kamienės vienaskaitos kilmininko formos, vartojamos greta *i*- ar priebalsinių formų¹, pvz.:

1) M. Mažvydo raštuose: *smercza* 378₁₆, 99₁₃, 247₇, 250₁₆, 267₈, 272₄, 378₁₆, *smertza* 379₂ greta dažnų *smerties*, *smertes*, *smertis*;

2) B. Vilento raštuose: *akmenia* EE 109₅₋₆, *smercza* EE 206, *smerczia* EE 182, *smiercziop* EE 211₁₈, *smiercziop* EE 204₁₂, *wandenia* E 25₁₄ greta dažnesnių *akmens*, *smerties*, *wandens*;

3) J. Bretkūno raštuose: *akmenio* BrP II 331₇, 334₂₂, 348₁₀, 438₂₆, BrB 174, 205, 206 (2 k.), 239, 244 (2 k.), 246, Ezech 24, Dan 5, Jan 2, *akminio* BrP I 200₁₇, 204₁₀, 365₂₁, *menesio* BrP I 22₅, 100₅, II 100₄, 177₁₄, 337_{6, 14, 15}, 346₁₇, 479₁₈, BrB 14, 16, 137 (2 k.), 139 (2 k.), 150, 171, 207, 214, 216, 224, 236, 254 ir kt., *rupesczio* BrP II 377, *semenio* BrB 278, *wandenio* BrP I 145₂₁, 153₁₁, 173₂₁, 207₇, 279, II 49, BrB 1, 202, 203, Jan 4, Jes 41, 50, Ps 72, Joel 3, *wandenio* Jan 4, *wandinio* BrP I 169₄, 174_{11, 13}, 197₁₄, 198₂, 199₅₋₆, 200₁₈, 204₁₁, 266, 357, II 182₂₄, 196₈, 329₁₂, 417₁₇, 420₁₅, 475₁₆, 478 (2 k.), BrB 1, 2, 12, 29 (2 k.), 33, 44, 45, 46, 51, 62, 78, 84, 85, 103, 108 (2 k.), 109, 110, 123 (2 k.), 124, 150, 154, 173, 194, 202, 203 (2 k.), 204, 208, 224 (2 k.), 229, 244 (2 k.), 245, 274, Esra 7, Neh 3, Hiob 38, Kosn. 11_{1, 4}, Jes 41, 50, Ezech 4, Apoc 1, Matth 26, 1 Makk 11, 2 Makk 1, Esth, Ps 65, 93, 5 Hos 7, 10, Joel 3, Amos 8, Nah 3, Sach 9, Jud 7, Ischm 11, 5 Jes 18, 44, *wandiniop* BrP II 203₁₄, 208, BrB 123, 126 greta dažnų *akmens*, *wandens*, *menesies* Esth 9, Ezech 1 ir kt., *rupesties* BrP II 400;

4) M. Daukšos raštuose: *akmenio* DP 31₄₉, *akmenio* DP 56₃₅, *akmēnio* DP 309₃₀₋₃₁, *meanesio* DP 12₃₁, *mēneasio* DP 12₃₅, *peczio* DK 17₂₃, 18₁₇,

¹ Vyriškosios giminės *i*-kamieno daiktavardžių lietuvių kalboje nedaug. Todėl ir senuosiuose paminkluose jie reti. Čia kartu nagrinėjami ir priebalsinio kamieno daiktavardžiai, perėję į *i*-kaminą, o vėliau į *io*-kaminą.

wądanio DP 481¹⁴⁻¹⁵ greta žymiai dažnesnių *akmenes*, *akmenies*, *vandenės*, *menesies* 542₃ ir kt.;

5) M. Petkevičiaus katekizme: *wandenio* 11¹⁸, *smertčia* 30 greta dažno *smerties*;

6) 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“: *akmenia* APM 30^b, *liemene* 122^a₁₄, 122^b_{2,11}, 127^a₁, 127^b₂₁, 128^b, 129^b, *wandinia* 127^b greta *liemens*, *vandens*;

7) 1605 m. anoniminiame katekizme: *pėció* 17²⁷, *peció* 18¹⁸;

8) K. Sirvydo raštuose: *akmenio* SzD 82, 119, 140, 329, 418, PS I 50¹⁵, 72¹³, 81³, 214¹⁰, 354²⁶, *menesio* PS I 1⁵, 171²¹, 372¹¹, SzD 35, *piemenio* PS I 184⁸, *stamenio* PS I 76¹⁰, *wundenio* PS I 41²⁵, 72⁵, 107^{18, 21}, 109²⁹, 155⁵, 214¹⁵, 244⁷, 252⁹, 314¹⁴, 344³⁰, II 41¹³, 53²⁴, 95¹³, 171⁷, 109⁷, 209⁸, 211⁴, 243¹⁴ greta retų *piemenies* SzD 129 ir kt.;

9) 1653 m. reformatų leidiniuose: *akmenia* Su 179, 250, *akmenio* Su 29³⁻⁴, 55²⁴, *ligonia* Su 218, 219, *menesio* KnN 238¹⁴, Su 1⁶, 3⁴, *menesia* KnN 102, *wandeania* Su 246, *wandenia* Su 114, 135, 138, 246, *weandanio* Su 281, *wandenio* Su 29⁹, 31, *wandania* M Kr 74;

10) D. Kleino raštuose: *wandenio* KIM9, 134⁴, 142 greta žymiai dažnesnio *wandens*;

11) 1701 m. Bytnerio „Naujame Testamente“: *ákmenio* II Kor III 3, S Jon IX 20, *akmenio* S Jon XVIII 12, *menesio* Luc XXI 25, Kor XV 41, Kol II 16, S Jon VIII 12, IX 15, XXI 23, *wandenio* Mork XIV 13, Luk XXII 10, Jon II 9, III 23, IV 14, 15, 46, VII 38, XIII 5, 2 Petr II 17, S Jon XXII 1, D VIII 39, X 47, Jud 12, S Jon XXI 6 greta *akmenies*, *akmens*, *vandens*.

Io-kamienių vienaskaitos naudininko formų Mažvydas, Vilentas ir Daukša dar nevartoja. K. Sirvydo „Punktuose sakymų“ rasta tik viena *io*-kamienė vns. naud. forma: *wundeniu* PS II 70¹¹ (iš 35 vns. naud.). Bet M. Petkevičiaus 1598 m. katekizme šios formos dažnesnės: *akmeniuy* 80²³, *ligoniuy* 253⁹, prieg *ligoniu* Spr. 60¹². J. Bretkūno raštuose vartojamos tik *io*-kamienės formos: *genczui* P II 447, *krikschczion(i)ui* P I 92⁵⁻⁶ II 40, 170, 171, *krikschczioniu* P I 419¹⁰, *krikschczioniu* P II 493, *krikschczianiu* P II 493, *piemeniu* P II 66 (3 k.), *smertczui* P II 412, *wagiui* P II 163 (2 k.), *wieschpaczui* P I 47, II 370, išskyrus *wieschpati* II 108, 462, 485, 495. Bretkūno Biblijoje daug kur *io*-kamienis vns. naud. *wieschpaczui* taisomas į *wieschpati*, pvz., 1 Cor 6, 7; 2 Cor 8, Col 3; 1 Tim 1, 5; 2 Tim 2, Apoc 19, Luc 17, 19; 2 Luc 2, 11, 14, Ps 2, 7 (2 k.), 16, 18, 22, 27, 29^{1, 2, 3, 4}, 30, 32, 33, 37 (2 k.), 69, 76, 91⁴, 95, 96^{1, 2, 3, 4, 19, 20, 22}, 98^{1, 11}, 100²³, 104, 105, 106, 107 (3 k.), 109, 110, 111, 116 (2 k.), 118, 132, 136^{1, 5}, 2 Cor 4, Tob 2. *Io*-kamienių formų sutinkame ir 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“: *smertczui* 82^a₁₃, 240^a₁₄, 261^b₆, 267^b₁₃ (šalia *smertie* APM 24₃), o taip pat 1605 m. anoniminiame katekizme: *krikszczoniuy* 7¹⁹, *krikszczoniuy* 21¹⁵, 22³, *krykščzóniuy* 42²⁹, *krikszczoniuy* 66^{19, 22}, *krikszczoniuy* 68²⁶. Tik *io*-kamienės vyriškosios giminės *i*-kamieno naudininko formos vartojamos:

1) 1653 m. Kėdainių leidiniuose: prieg *akmeniū* Su 53₁₂, *dwarioniūy* Su 228, *ligioniūy* MKr 53₁₉, *menesiūy* KnN 9, *wāndeniūy* Su 101₄, 139₅, *wāndeniūy* MKr 44₂₁, *wiešpačiūy* Su 24₂₄, 61₁₄, 26;

2) D. Kleino „Maldų knygelėse“: *smerčiūi* 51, *wiešpačiūi* 7, 128, 133, *wiešpaczui* 101, *wiešpačiūi* 164;

3) D. Kleino „Naujose giesmių knygoje“: *smerczui* 481, *wiespaczui* 81, 574, *Wiespaczui* 203, 226, 383, *wiešpačiū* 537;

4) 1701 m. Bytnerio „Naujame Testamente“: *akmeniūi* S Jon XXI 11, *ākmeniū* S Jon IV 3, Luk IV 3, *smerčiūi* Filip III 10, Pov VII 5, *smerczui* Žid IX 15, *wiešpačiūi* (apie 20 k.), *wiešpaczui* Efez V 19, 2, Tim II 21.

Io-kamenė vienaskaitos įnagininko forma senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose sutinkama retai. Mažvydo, Vilenito raštuose, 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“ ji visiškai nesutinkama. M. Daukšos raštuose rasta tik viena *io*-kamenė forma: *ākmeniū* DP 20₁₆ (šalia *wiešpatimi* (89 k.), *piemenimi* (25 k.), *wādenimi* (11 k.) ir t. t.). Labai retai ji sutinkama ir J. Bretkūno raštuose: *debesiū* BrP II 337₁₆, *ischgansczui* BrP I 50, *ischgasczu* BrP I 79₂, *krikszczoniū* BrP I 126₆, 16₂₁, *smerczui* BrP II 368₁₀, *meschkeriū* BrP II 328, *aūgmeniū* BrB Jes 34. J. Bretkūno Biblijoje, tiesa, yra pataisytų *wieschpatimi* į *wieschpaczu*, pvz., Ps 105. 1605 m. anoniminiame katekizme iš 8 vyriškosios giminės *i*-kamieno daiktavardžio formų tik viena yra *io*-kamenė: *tėwainiū* 139₁₂ (plg. *tėwainimi* 14₅). Dažniau vartojama ji M. Petkevičiaus katekizme: *ligoniū* 31₂₅, *wagiū* 209_{2,7}, *wādeniū* 50₂₁, 193₄, šalia *tėwainimi* 253, *wādenim* 181 ir K. Sirvydo raštuose: *akmeniū* SzD 2, PS I 171₂₂, *smerčiū* PS I 59₂₉, 60₁₇, 179₁₆, 366₁₅, II 200₇, 205₂₅, 224₂₄, *tėwainiū* PS I 67₁₃, 104₂, II 59₆, tuoy *wādeniū* PS I 189₁₆, *wādeniū* SzD 426, PS I 69₁₅, 277₁₇, 355₁₃, II 70₁₃ šalia *i*-kamenių *menesim* PS I 116₁₁, *miesčionim* PS I 152₇, *wiešpatim* PS I 12₁₆, 54₁₆, 67₁₃, II 173₂₀, *βunim* PS II 157₈, *wādenim* SzD 265, PS I 187₂₅, 214₁₂, II 121₉, *žwerim* PS II 157₆. Vėlesniuose raštuose ji palyginti taip pat dažnesnė. 1653 m. Kėdainių leidiniuose sutinkame: *ākmeniū* KnN 213, MKr 17, *kriksčioniu* Su 39, *pijumeniū* MKr 74, *raskasiū* Su 48, *wādeniū* MKr 14, 21, Su 109, 137, 197, 206, *wiešpačiū* Su 60, 70. 1653 m. „Sumoje“ iš 20 vyriškosios giminės *i*-kamieno daiktavardžių vienaskaitos įnagininkų 8 yra *io*-kameniai. D. Kleino raštuose taip pat yra *io*-kamenių vienaskaitos įnagininkų: *smerčiu* KIM 110, KIG 254, 369, 486, 494, 498, 499, 525, *smerczu* KIG 57, 200.

Daugiskaitos vardininkų, perėjusių į *io*-kameną, senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose reta. Dažniau jie vartojami J. Bretkūno raštuose, pvz.: *akmeniū* BrB 243, *pėtei* BrB 104, *piemeniū* BrB Sach 11, *wādinei* BrB 14, 22, 177, *wādeniū* BrB Ps 106, Sach 14, Kosn 1, *szwierei* Marc 1, *szwierei* 2 Chron 25. J. Bretkūno „Biblijoje“ yra pataisytų *io*-kamenių vardininkų į *i*-kamenius, pvz., *pagonei* Ephes 3 pataisyta į *pagonis*. *I*-kamenės formos Bretkūno raštuose vyraujančios, pvz., *akmeniū* BrP I 265, BrB 269, 273, 2 Chron 20 ir kt., *gentis* BrP I 107, 109, II 195, 230, 406, 516, 518, *krikszczonis* BrP I 5, 35, 63₂, 64, 84, 85, 91, 108, 142, 144 (2 k.), 174₂, 203, 210, 211, 247, 258, 260, 262, 285 (2 k.), 307, II 5.

7, 11, 31, 40 (2 k.), 46, 56, 57, 78, 103 (2 k.), 177, 215, *krikszczionis* BrP II 58, 64, 66 (2 k.), 79 (2 k.), 93, *debesis* BrP II 110, BrB 2 Petr 3, *dwarionis* BrP II 482, *arabionis* BrP II 134, *mieszczionis* BrP I 41, 81, BrB Bar 4, *miesczonis* BrP II 50, 212, 347, 523, *nepatis* BrP II 459, *padonis* BrP II 501, 503, 504, *pagonis* BrP I 123, 153, 154 (2 k.), 155, 156, 157 (2 k.), 158 (2 k.), 199, 237, 323, 422, II 90, 145, 168, 180, 206, 209, 214, 277, 389, 497 (2 k.), BrB Gal 3, Jud 9, Tob 14, I Makk 2, Jes 2 ir kt., *piemenis* BrP I 50, 51 (2 k.), BrB Mich 5, Jerem 6 ir kt., *pieminis* BrP I 52, 39a, *pillionis* BrP II 480, *rimlianis* BrP II 344 (2 k.), *Rimianis* BrP II 134, *semionis* BrP II 75, *tewainis* BrB Matth 21, tris *tukstantis* BrP II 162, 340, penki *tukstantis* BrB 2 Luc 4, *schunis* BrP II 191, *wagis* BrP II 61, 160, *wandenis* BrB Apoc 17, Ion 2, *neczisti βweris* BrP I 212a, keturi *schwieris* BrB Apoc 5, Jes 56, Jerem 14, Ezech 1, 31, 32 ir kt.

K. Sirvydo raštuose pavartota tik viena *io*-kamenė forma *akmeniey* Ps I 270, greta dažnų *akmenes*, *wundenes*, *žvėrys* ir kt.

Io-kamenių daugiskaitos vardininko lyčių sutinkame dar ir 1701 m. Bytnerio „Naujame Testamente“, pvz., *gencei* Pov XVI 21, *wieβpaczei* D XVII 9, *žwerei* S Jon IV 9 greta žymiai dažnesnių *i*-kamenių, pvz., *akmenis* Mork XII 11 ir kt., *debesis* 2 Petr II 17, 3wiesi *debesis* XVII 5, keturi *dėšimtis* D VII 23, kėtur' *dėšimtis* D VII 30, *gentis* Luk I 58, *pagonis* D XV 7, Pov IX 30, *pagónis* S Jon XVII 3, D VII 45, Pov XV 9, Kor X 20, 2 Tim IV 17, *pirmunis* Pov XVI 5, Kor XV 23; *Egypcionis* Žid XI 29, *piemenis* Lūc II 8, 15, 18, 20, VIII 34, *mieβcionis* Efez II 19, *βunis* S Jon XXII 15, Luc XII 21, *wagis* Kor VI 10, keturi *žweris* S Jon IV 6, V 8, 14, *žweris* D X 12.

Kituose peržiūrėtuose senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose vartojamos tik *i*-kamenės lytys, pvz.:

1) M. Mažvydo raštuose: *debesis* 172₃, *gijentis'* 439_{7, 9}, *gentis* 114₁₆, 115₁₉, 469₁₈, *crikszczanis* 338₁₅, *chrikszczanis* 91₁, 379₁₇, *chrikszczonis* 183₄, 206₄, 282₅₋₆, *pagonis* Mž 505₁₆ (2 k.), *piemenis* 205₄, 433₁₂;

2) B. Vilento raštuose: *akmenis* EE 51, 61, *arabionis* EE 84, *gentis* EE 161₅, *chrikszczonis* E 57, *pagonis* EE 11 (3 k.), 22, 28, 53, 120, E 24, *piemenis* EE 17₉, 18_{6, 8}, *piemienis* EE 17, *schunis* EE 92₃₋₄, *wagis* EE 88, *wieschpatis* E 10;

3) M. Daukšos raštuose: *atskalūnis* DP 51₄₀, *atskalūnis* DP 110₃₀, 116₃₃, 130₂₇, *atskalūnis* DP 61₁₆, 128₃₈, 218_{4, 48}, 292₃₅, *atskalūnis* DP 19₅₁, 22₄₃, 44₁₂, *dėbėsis* DP 228₃₇, *krikščionis* DK 38₂₈, *krikščionys* DK 77₂₀, *ligónis* DP 273₅₀, *ligónis* DP 214₁₉, DK 134₂₄, 136₁₂, *mieβcionis* DP 60₂₅, *pálikūnis* DP 94₂₄, 110₂₄, 311₃₆, *pálikūnis* DP 54_{5, 7}, 94₃₄, *piemenis* DP 41₁₃ (2 k.), 246₃₅, *ūsis* DP 458₃₉;

4) 1598 m. M. Petkevičiaus katekizme: *anglis* 90, *krikščionis* 242, *krikščionis* 105, 163, 165, 166, 170, 208, *pahonis* 113, *žweris* 67;

5) 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“: *gentis* MT 222^b, *chrikszczonis* MT 202^a, APM 16^a, 28^b, 35^b, 49^a, *pagonis* APM 16^a, 16^b, 30^b, *tėwonis* MT 126^b;

6) 1605 m. anonimianiame katekizme: *krikščionis* 30₂₉;

7) 1653 m. Kėdainių leidiniuose: *akmenis* Su 53₄, 130, *giantis* Su 276, *debesis* MKr 45, *kriksčionis* Su 28, 56, *pagonis* Su 5₃, 45, *piemenis* Su 19, *Rimionis* Su 244, *rupestis* Su 162, *wagis* Su 131 (3 k.), 288, *wieβpatis* Su 85;

8) D. Kleino raštuose: *augmenis* KIM 141, *gentis* KIM 121, KIG 527, *krikščzonis* KIM 59₄, 82₁, 129₁, *kriksčionis* KIG 107, 155₄, 317, 377, 358₃, *krikščzonis* KIM 9, KIG 95₇, *kriksčionis* KIG 172, *ligonis* KIM 88, *pagonis* KIM 92, KIG 339, *piemenis* KIG 37, 22, *šzunis* KIG 485, *žweris* KIG 419.

Daugiskaitos naudininkas — mažai vartojamas linksnis. Senuosiuose paminkluose jis rėtas. Labai nedaug ir *io*-kamienių *i*-kamieno daugiskaitos naudininko lyčių. Jų turime tik Bretkūno raštuose, pvz., *pagonams*² BrP I 154, *krikschczoniems* BrP II 178, *piemenems* BrP II 477, wissiemus *βweriemus* BrP I 234₂₃ greta *debesims*, *krikščionims*, *pagonims*, *piemenimus*, *piemenims*, *Rimianims*, *mieščionims*, *šunims*, *wiešpatims*, *zemlionims*, *žvėrimis* ir kt. Kituose peržiūrėtuose XVI a. paminkluose *io*-kamienių šio linksnio lyčių nerasta.

Vėlesniuose raštuose *io*-kamienės daugiskaitos naudininko formos taip pat rėtos. 1653 m. „Sumoje“ pavartotas naud. *ligoniams* 104 greta *pagonimis* 49₁₃, *pagonims* 271, *piemenimus* 17, *kriksščionimus* 30, *giantims* 156, *wagimus* 65 ir 1790 m. „Balse širdies“: *kriksčioniemus* 215, *piemeniemus* 32, 33, 38 greta *wandenims* 155, *žwierims* 155 ir kt.

Nemaža senuosiuose paminkluose yra daugiskaitos galininko *io*-kamienių formų. Greta gausių *i*-kamienių *io*-kamienės daugiskaitos galininko formos pasitaiko M. Mažvydo ir M. Daukšos raštuose, pvz., *chrikszczianius* Mž 573₅, *peczius* Mž 525₁₅, *mieβczionius* DP 22₁₅. Palyginti nemaža jų J. Bretkūno raštuose. „Postilėje“ greta dažnų *i*-kamienių *akmenis*, *dantis*, *debesis*, *kriksčionis*, *miesčionis*, *pagonis*, *piemenis*, *pieminis*, *tukstantis* vartojami *io*-kamieniai dgs. gal.: *anglius* BrP I 409, *ligonius* BrP I 287₂₄, *menesius* BrP II 260₂, *rimlionus* BrP II 341 (plg. dgs. vard. *Rimlianis*), *tukstanczius* BrP I 352, II 432, *βmonius* BrP I 352₂₁³. Bretkūno „Biblijoje“ sutinkame *akmenius* Ischm 13, *kirmius* BrB 2 (plg. dgs. vard. wissokie *kirmis* BrB 14), *ligonius* Matth 8, Marc 11, *menesius* Hiob 6, 3 Chron 3; Jacob 5 ir kt. (greta *menesis* Apoc 9, 2 Luc 18, 2 Makk 7 ir kt.), *pagonius* Joel 3, Hob 3, 4, Jud 8, Ezech 26 ir kt. (greta *pagonis* Ischm 3, Jes 26), *pečzius* BrB 135, *pæczius* BrB 130 (parašėte *petys*), Ezech 24, *pagonius* (*u* įterpta) Jerem 46, *piemenius* Jerem 3, *olekczius* (*czius* pabraukta ir viršuje užrašyta *tis*) 2 Chron 7, *schirdzius* (pataisyta į *-dis*) Jacob 5, *szardzius* Kos 2, Amos 9, *szwerius* (išbraukta *u*) Apoc 7, *wandenius* Jes 8, Ezech 1, 32 ir kt.⁴ M. Petkevičiaus katekizme greta *i*-kamienių *dantis* 45, *pahonis* 71, 174 pavartoti *io*-kamieniai *krikscionius* 40, *wandenius* 241. 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“ randame vienintelį *mokesczus* 219^b

² Gali būti *o*-kamienė lytis.

³ Gali būti *io*-kamieniai dgs. gal. *pagonus* BrP I 154, *wandenus* BrP I 145, 153, 308.

⁴ Dgs. gal. *akmenus* 2 Chron 9, *menesus* Jud 8, *smaginus* Hebr 4, *wandenus* Nah I gali būti ir *o*-kamienės formos.

greta *kriškšionis, lignonis, pagonis, žemlonis*. K. Sirvydo „Punktuose sakymų“ greta *i-kamienių akmenis, debesis, piemenis, žvėris* sutinkame *io-kamienius akmenius* PS II 36₂₃, 214_{26, 28}, 216₁₅, *mėnesius* PS I 28₂₁.

Vėlesniuose raštuose *io-kamienės* daugiskaitos galininko lytis gana dažnos, pvz.:

1) 1653 m. „Maldose kriškščioniškose“: *kriškščionius* 68, *piemenius* 68 greta *debesis* 45, 46, *piemenis* 59⁵⁾;

2) 1653 m. „Sumoje“: *akmenius* 173₃, *menesius* 280, *tewaynius* 220, *wiešpačius* 235 greta *kriškščionis* 242, *piemenis* 98;

3) D. Kleino „Maldų knygelėse“: *wiešpačius* 8, 88, 113, *wandenus* 112⁶ greta *debbesis* 147, *lignonis* 5;

4) D. Kleino „Naujose giesmių knygosė“: *rupesczus* 408, *wagius* 189, *wandenus*⁷ 354 greta *debbesis* 431, *dėbesis* 418, 431, *kriškščionis* 155, *lignonis* 251, *padonis* 255, *pagonis* 42, 119;

5) 1790 m. „Balse širdies“: *wandenus* 152₁₈ greta *debesis* 1, *wandenis* 179_{5, 6}, *žwieris* 121₁.

Daugiskaitos įnagininkas senesiuose paminkluose dažniausiai išlaikęs *i-kamienį* fleksiją. Kai kuriuose jų tik ir vartojamos *i-kamienės* formos, pvz., M. Daukšos raštuose: *atskaluonims, gentimis, kriškščionimis, lignonimis, palikuonimis, piemenimis, obuolimis, tewainimis, tewuonimis* ir kt., 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“ *dantimis, gentimis, miesczonimis, tewonimis, wandenimis* ir kt.

Kituose paminkluose *io-kamienės* daugiskaitos įnagininko formos labai retos. M. Mažvydo raštuose sutinkame tik vieną *io-kamienę* formą *Criksczoneis* 237₁₅. B. Vilento raštuose — tik *tiewaineis* E 57, EE 26₁₁₋₁₂, 98, 104, *rupesteis* EE 12, *pirmūneis* EE 148₈ greta *akmenimis, dwaronimis, miesczonimis, piemenimis, sätiewonimis, tewainimis* (EE 116₁₇), *tieworimis* E 25.

Dažnai *io-kamienės* daugiskaitos įnagininko formos vartojamos J. Bretkūno raštuose, pvz., *akmeneis* BrP I 60₁₂, 261₂₁, 327₆, II 210₁₈, 309₂₃, 425₁₃, BrB 261, Apoc 18, Sach 5, Jes 50, Luc 21, 2 Chron 3, 26, Hiob 5, *dwaroneis*⁸ BrP I 378₂₂₋₂₃, *piemeneis* BrP I 95₁₈, 102₁₁, II 119₂₋₃, BrB Ephes 4, Ezech 34, *meneseis* Hiob 29, *tewaineis* Rom 8, *santewaineis* Rom 8, *pagoneis* 1 Makk 5, Jes 66, *peteis* Ezech 10, *wageis* Hos 7, *szwiereis* Dan 4, Apoc 6, *szwereis* Matth 4 ir kt. „Biblijoje“ kartais *io-kamienės* formos taisomos į *i-kamienes*, pvz., *akmeneis* BrB 195, 166 (2 k.), 154, 220 pataisyta į *akmenimis, akmeneis* Hebr 11, 2 Luc 14 (-*neis* pabraukta ir viršuje užrašyta -*imis*), *akmeneis* Apoc 17 (parašėte -*nemis*), Jerem 3 (ištaisyta į -*nemis*), *gelszais* 1 Makk 6 pataisyta į *gelszimis, swiereis* 5 Jes 17 pataisyta į *swierimis* ir kt. Toks taisymas rodo pastangas norminti kalbą ir šnekamojoje kalboje, matyti, dažnas *io-kamienes* lytis taisyti į *i-kamienes*. Iš tikrųjų, Bretkūno „Postilėje“ kai kurių žodžių *io-kamieniai* daugiskai-

⁵ Dgs. gal. *wandenus* 112 gali būti ir *o-kamienė* lytis.

⁶ Gali būti ir *o-kamienė* lytis.

⁷ Gali būti ir *o-kamienė* lytis.

⁸ Plg. *dwarionimis* BrP I 33₃.

tos įnagininkai dažnesni negu *i*-kameniai. Pvz., „Postilės“ II d. *akmuo* ir *piemuo* turi tik *io*-kamenės daugiskaitos įnagininko formas. „Postilės“ I d. sutinkame *akmenimis* 327₆ (1 k.) ir *akmenis* (3 k.)⁹.

Dabar mūsų tarmėse vyriškosios giminės *i*-kamieno daiktavardžiai greta *i*-kamienių lyčių turi jau ir *io*-kamenės, pvz.:

Vienaskaita

vard.	vagis
kilm.	vagiēs vāgio
naud.	vāgie, vāgi vāgiui, vāgiuo
gal.	vāgį
įn.	vagiūm vagiū
viet.	vagiį, vagỹ, vagỹj, *vagė

Daugiskaita

vard.	vāgys vagiāi
kilm.	vagiū
naud.	vagiūm, vagiūms vagiām, vagiāms
gal.	vagis vagiūs
įn.	vagiūm, vagiūms vagiāis
viet.	vagỹs(e), vagiūos(e), vagiūs

Dviskaita

vard., gal.	vagiū
naud.	vagiām

Daugelyje rytų aukštaičių šnektų vartojamos tik *io*-kamenės formos. Net vienaskaitos vardininke kai kurie daiktavardžiai čia turi jau *io*-kamenę formą, pvz., *žvėrys*, *dantys*.

Analogiškai daugelyje tarmių linksniuojami ir buvę priebalsinio kamieno daiktavardžiai, turį greta priebalsinių ir *i*-kamienių formų *io*-kamenės, pvz.,

Vienaskaita

vard.	akmuō
kilm.	akmenēs, akmeñs, akmeniēs ākmenio
naud.	ākmenie, ākmeni ākmeniui, ākmeniui
gal.	ākmenį
įn.	ākmeniūm (retas) ākmeniū
viet.	ākmeniį, akmenỹ, akmenỹj, *akmenė

⁹ Tačiau tik *i*-kamenės daugiskaitos įnagininko formos „Postilėje“ yra: *dantimis* BrP II 288, *krikschczionimis* BrP I 237, 249, II 214, *krikschczionims* BrP I 246, *wagimis* BrP II 60 (3 k.), 161, 164 (3 k.), 165.

Daugiskaita

vard.	ākmenys akmeniai
kilm.	akmenū akmeniū
naud.	akmenim, akmenims akmeniám, akmeniáms
gal.	ākmenis ākmenius
įn.	akmeniñ, akmenimis akmeniais
viet.	akmenys(e), akmenisė akmeniūs(e), akmeniūs

Dviskaita

vard., gal.	ākmeniu
naud.	akmenim akmeniám

Ypač dažna *io*-kamenė pastarųjų daiktavardžių vienaskaita; *io*-kamenės daugiskaitos formos sutinkamos rečiau. Senuosiuose paminkluose taip pat rečiau vartojamos *io*-kamenės daugiskaitos formos. Tai ir suprantama, nes *i*- ir *io*-kamienu daiktavardžių linksniavimas vienaskaitoje jau seniai turėjo homonimines galininko ir vietininko formas, plg. *broli* ir *vagi*, *broly(je)* ir *vagy(je)*.

Homoniminių *i*- ir *io*- linksniavimo
formų atsiradimas

Senovėje *io*- ir *i*- linksniavimai homoniminių linksnių formų turėti negalėjo; *io*-linksniavimo daiktavardžiai turėjo paraleles linksnių formas su *o*-linksniavimu. Taip linksniuojami senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose daiktavardžiai, turį vienaskaitos vardininke *-ias*, pvz.:

vns. vard. *ámžias* DP 54₃₉, 580₄₀, *amžias* DP 493₄₂, *amβas* BrP II 106₂, *amszas* BrB 9, 100, *amžias* MŽ 5, HaŽ 2 (plg. N 5, KW 8, JŽ I 15), *iaucias* SzD 34, *jaučias* SzD 8, 402, *kárias* DP 373₃₄, *karias* PS I 259_{15, 29}, 260_{13, 30}, SzD 402 (2 k.) (plg. JŽ II 38), *mėdžes* DP 128₃₁, *mėdzes* DP 138₃₈, 300₃₉, *mėdžes* DP 300_{41, 42}, *mėdžes* DP 392₈, *mėdžias* DP 304_{42, 43}, 522₅₁, 429₅, 575_{45, 47}, 605₂₄, *mėdžias* DP 175₂₆, 452₁₉, 474₅, 503₃₀, 575₄₀, *mėdžias* DP 575₄₄, 606₂₁, *medžias* PS I 52₂, 144₈₋₉, II 65₄, SzD 33, 46, 47 (2 k.), 53, 84, 93, 150, 241, *medžias* SzD 341, *swęczias* BrB 162, *telas* PS I 73₃, *wárias* DP 582₁₄, *waras* BrB Apoc 1, Dan 2, *warias* SzD 147, *wáras* KIM 142, 145;

vns. gal. *ámžią* DP 453₁₉, 518₂₆, *ámžia* DP 78₂, *amžia* KnN 41₉, *amβa* BrP I 419₁₈, *umžiu* PS I 208₂, 209₁₃, *krauią* PK 126, 127 (2 k.), 122, 136, Su 173₄, *iauczia*, *kiala* Su 108, 120, 133₂, *kialą* Su 137, DP 339₁₂, *mėdžią* DP 87₄₂, 575₃₈, *medžią* DK 33₁₁, *medziu* AK 33₁₂, *wárią* DP 582₁₆, *warą* BrB 2 Chron 2, 1 Chron 30;

vns. viet. aβmame *amžia* DP 54₂₃, sawamė *ámžę* DP 319₃₀₋₃₁, aname *amze* DP 92₁₈, kiekvienamė *ámžę* DP 95₆, paskutiniie *ámžę* DP 319₃₀₋₃₁, *ámžę* DP 91₁₉, 84₁₈, 95_{6, 7}, 92₂₀, 303₂₇, 339₄₆, 442₄₁, *amžę* DP 91₉, *amze* DP 573₆, *amβe* BrP I 181, wissame *ámže* KIM 28, *ámžie* wissame KIG 440,

amže K1G 165, 170, 270, 377, 504, BNT Mork X 30, XII 22, išgannytoje K1M 124, išuganitoje K1G 150₉, išganytingame kelle K1G 63₁₀, maname krauie PK 14₂, krauje BNT Luk XXII 20, Kor XI 25;

vns. il. *kialan* PK 78;

vns. ades. *sakitoiiep* DP 128₂₇, *Isaiiep* DP 25₃₄, *Ožiiep* DP 568₁₂, *waistioiiep* DP 243₅, *wēlniep* DP 105₃₆, 115₈;

vns. šauksm. *wēlne* K1G 35, *ō swēte* K1G 16₁₅, *swetie* K1M 28, plg. žvejų tarmės *kraujė, velnė*¹⁰.

Daugumas *io*-kamieno daiktavardžių, turinčių vienaskaitos vardininkę *-ias*, yra seni žodžiai¹¹. Latvių kalboje daugelis jų taip pat turi *-ias* refleksą, plg. *ceļš* < **keljas*, *mežs* < **medjas*, *svešs* < **svetimas* < **svetjas*, *telš* < **teljas*, *vārš* < **varjas* ir kt. Prūsų kalboje kai kuriems jų atitinka niekatrosios giminės daiktavardžiai, plg. liet. *kraujas*, pr. *krawian*, *kraugen*: liet. *medžias* „giria“, pr. *median*, plg. dar s. ind. *mādhyam* „vidurys“ greta *mādhyah* „vidurinis“; *kelias*, pr. *kelian* „iešmas, ietis“; *varias*, pr. *wargien*; dėl *telias* plg. pr. *eristian* „veršiukas“ ir liet. *ėriščias*. Taigi, dalis šių daiktavardžių baltų prokalbėje veikiausiai buvo niekatrosios giminės. Niekatrajai giminei nykstant, vardininkai **kraujan*, **medjan* ir kt. persiformavo į vyriškosios giminės vardininkus *kraujas*, **medjas* ir kt.

Greta niekatrosios giminės daiktavardžių baltų prokalbėje turėjo egzistuoti ir vyriškosios giminės tipas su *-jas*. Šių daiktavardžių mes turime taip pat labai senų žodžių. Mūsų *jaučias* greta s. ind. *yūtiḥ* „sujungimas“ ir lat. *jūtis* „sąnarys“ yra labai senas būdvardinis darinys priesagos *o*-pagalba iš *i*-kamieno daiktavardžio, plg. *yūtiḥ* „sujungimas“: *jaučias* „jungui priklausąs“ ir *aviḥ* „avis“: *avyah* „avinis“ ir kt. Labai senas darinys yra ir ryt. *medžias* „medis“ greta *medžias* „giria“ (Valkininkai, Dieveniškės, Lazūnai, Gervėčiai¹²), lat. *mežs* „miškas“, pr. *median* „miškas“. Dėl darybos plg. lot. *vallus* „mietas“ ir *vallum* „pylimas“, got. *laufs* „lapas“ ir *lauf* „lapija“¹³. Senas būdvardinis darinys yra ir *karias* „kariuomenė, karas“, plg. lat. *karš*, pr. *carya*-woytis „kariuomenės paradas“, got. *harjis* „kariuomenė“ iš **harjas* ir kt.¹⁴ Prūsų kalboje taip pat, tur būt, turime vyriškosios giminės daiktavardžių su *-ias* pėdsakų, plg. vns. vard. *geits* „duona“, *pyculs* „pragaras“ greta gal. *geitien*, *pykullien*, *noseilien* „dvasią“ ir kt.

Greta *io*-kamieno daiktavardžių baltų prokalbėje egzistavo ir *ūio*-kamieno daiktavardžiai. Estai žodį *tahijas* bus pasiskolinę iš baltų dar tuo metu, kai liet. *dagys*, *dāgis*, lat. *dadzis* buvo *ūio*-kamienis žodis: **dagijas*¹⁵. Lie-

¹⁰ G. Gerullis — Ch. Stang. Lietuvių žvejų tarmė Prūsuoje, K., 1933, 30 psl.

¹¹ Naujai atsiradę gali būti *velnias* iš *velinas* (Daukša, Bretkūnas ir kt.) ir *elnias* iš *elenas* ar *elinas* plg. vns. vard. *ellinas* BrB Prov 5₁₉, vns. naud. *ellenui* BrB Sam II 22₃₄, dgs. kilm. *ellenu* BrB Cant 3₅, greta *elenis* BrP I 34₁₉, BrB Gen 49₂₁, Deut 12_{15,22}, 14₅, 15₂₂. Reg I 4₂₃, Cant 27₁₇, 8₁₄, Jes 35₆, Psalt 18₃₄, 42₂, *elinis* BrB Hiob 39₁, Cant 2₉.

¹² Žr. dar K. Būga. KS, I, 259 psl.; A. Senn TZ, IV, 105 psl.; E. Fraenkel. KZ, LVIII, 279, 280 psl.; BS, II, 101 psl.

¹³ Žr. apie tokius atvejus W. Schulze. KZ, XLVI, 189 psl. ir kt.; E. Fraenkel. Lingua Posnaniensis. IV, 85 psl.; F. Specht. Lituania. KZ, LVI, 121 ir t. t.

¹⁴ Žr. E. Fraenkel. Lingua Posnaniensis. IV, 85 psl.; Litauisches etymologisches Wörterbuch, S. 220. Ne taip aiškina F. Spechtas. KZ, LXI, 133 psl.

¹⁵ Plg. J. Endzelins. Baltu valodu skanas un formas, Rīgā, 1948, 119 lpp.

tuvių kalbos tarmių *aulys*, jeigu neatsiradęs iš *avilyš*, iškritus *i*, taip pat gali būti kilęs iš **aulijas*, plg. r. *улеі*, s. sl. *ulbjō*. *lio*-kamieno vienaskaitos vardininko *-iias*, iškritus *a*, per *-iis* virto *-ys*, plg. pr. *rikijš*, *rickis*, *rykyes* ir *reykeis* „ponas“ greta vns. kilm. *rikijas*, vns. gal. *rikijan*, dgs. gal. *rikijans*, dgs. šauksm. *rikijai*. Paralelus reiškinyš yra įvykęs baltų kalbų *i*-kamieno daugiskaitos vardininke. Dgs. vard. liet. *avys*, lat. *avis*, pr. *ackis* yra išriedėję iš senosios formos su **-iies*, plg. s. sl. dgs. vard. *gostboje*, gr. dial. *πόλιες* ir kt. **iies*, iškritus *e*, per **-iis* virto *-ys*. Slavų ir baltų **-iies* vietoje ide. **-eies*, plg. s. ind. *avayah*, gr. *τρεῖς*, lot. *trēs* < **trejes* ir kt., atsirado kitų linksnių su *-i*- poveikyje, pvz., daugiskaitos kilmininko **avijun*, s. sl. *gostъjъ*, gr. dial. *πολιών* ir kt., daugiskaitos naudininko *avimus*, plg. s. sl. *gostomъ*, daugiskaitos įnagininko *avimis*, plg. s. sl. *gostomi*, daugiskaitos vietininko *avisu*, plg. s. sl. *kostochъ*, s. ind. *agnisu* ir kt. Kai kurios rytų aukštaičių šnektos, galimas daiktas, dar turi **-eies* refleksą, pvz., *ākieš*, *nākcies*, *aūšies*, *āvies*, *kārcies* (Tverečius, Latakiškės ir kt.). Galūnė *-ies* gali būti išriedėjusi iš **-eies*, iškritus *e*, per **-eis*. Tiesa, J. Endzelynas šias formas laiko naujadarais, atsiradusiais įvardžių *pācies*, *ānies* poveikyje, o *ānies* esąs atsiradęs sumišus formoms *ānys* ir *aniē*, pagal *ānies* atsiradęs *pācies*¹⁶. Tačiau labai abejotinas pačios formos *ānies* atsiradimas tokiu keliu, dar labiau abejotinas jos išplitimas *i*-kamieno daiktavardžių daugiskaitos vardininke. J. Otremskis¹⁷ šias formas aiškina kitaip: jo manymu, *ākieš* atsiradusi greta vns. kilm. *akiēs* pagal santykį dgs. vard. *dūkteres*: vns. kilm. *dukterēs*. Tačiau toks vienaskaitos kilmininko poveikis daugiskaitos vardininkui labai neįtikimas. Man rodos, nėra jokie reikalo laikyti šiuos vardininkus naujadarais. Kadangi baltų kalbose **-eies* virtimas **-iies* nėra dėsningas fonetinis reiškinyš, o įvykęs tik dėl kitų linksnių įtakos, tai greta **-iies* galėjo egzistuoti ir **-eies*, kurios refleksas galėjo išlikti rytų aukštaičių tarmėse, išlaikiusiose senąjį priebalsinio kamieno dgs. vard., pvz., *akmenes*, senąjį u-kamieno dgs. vard., pvz., *sūnaus* ir kt. Įsigalėjo baltų kalbose daugiskaitos vardininko forma su *-ys* < **-iies*, nes ji geriau atitiko visą daiktavardžių linksniavimo sistemą, plg. dgs. vard. *rankos*, *katės*, *sūnūs*, *avys* ir gal. *rankas*, *kates*, *sūnus*, *avis*.

Taigi, dėl fonetinių priežasčių, iškritus *a* prieš *s*, *iio*-kamieno daiktavardžių vienaskaitos vardininkas dar baltų prokalbėje įgijo formą su *-ys*, plg. pr. *rikijš*, liet. *dagys*, lat. *dadzis*. Kiti *iio*-kamieno linksniai, jau pakitus vardininkui, dėl fonetinio priesagos *-ij*¹⁶ vartimo į *-j*- sutapo su *io*-kamieno linksniais, plg.

¹⁶ И. Эндзелинъ. Славяно-балтийские этюды, Харьковъ, 1911, стр. 176.

J. Endzelins. Baltu valodu skaņas un formas, 132 lpp.

¹⁷ J. Otrebski. Gramatyka języka litewskiego, III, Warszawa, 1956, str. 41.

¹⁸ Dėl *-ij*-vartimo *-j*- žr. Ф. Фортунатовъ. Отчетъ о деятельности отделения рускаго языка к словесности императорской акад. наукъ за 1911 годъ, стр. 9 ir J. Endzelin. Zur baltischen Deklination der „ablautenden“ (i) io-Stämme, KZ, L., S. 24. Priesagos *ij*-vartimas įvykęs taip pat veiksmažodžiuose, pvz., *sakiau* iš **sakiĵau*, žr. O. Wiedemann. Das litauische Präteritum, S. 197 ir toliau; J. Endzelin, Balt. (i)jā > ē? AIsIph, 38, S. 281; J. Endzelins. Latviešu valodas gramatika, 880 lpp.

Senovės indų, lotynų, graikų kalbose net kirčiuotas *i* prieš balsius galėjęs virsti *j*, pvz., s. ind. *mitrā* iš *mitriya-*, n. gr. *τοῦ* iš *τοία* ir kt., žr. K. Brugmann. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, I², S. 96. Griechische Grammatik, München, 1913, S. 65.

Vienaskaita

vard.	*dagijas > dagys	ir	*medjas
kilm.	*dagijā > *dagjā		*medjā
naud.	*dagijuoi > *dagjuoi		*medjuoi
gal.	*dagijan > *dagjan		*medjan
įn.	*dagijuo > *dagjuo		*medjuo
viet.	*dagijie > *dagjie		*medie

Daugiskaita

vard.	*dagijai > *dagjai		*medjai
kilm.	*dagijuon > *dagjuon		*medjuon
naud.	*dagijamus > *dagjamus		*medjamus
gal.	*dagijuons > *dagjuo(n)s		*medjuo(n)s
įn.	*dagijais > *dagjais		*medjais
viet.	*dagjuosu > *dagjuosu		*medjuosu

Dviskaita

vard., gal.	*dagijuo > *dagjuo		*medjuo
naud.	*dagijam > *dagjam		*medjam
įn.	*dagijam > *dagjam		*medjam

Tuo būdu susidarė du *io*-linksniavimo tipai, kurie skiriasi vienaskaitos vardininku. Vienaskaitos galininkas **dagjan* nesiderino prie vard. *dagys*, plg. *vaikas: *vaikan, ranka: *rankan, sūnus: *sūnun* ir kt. Dėl to kitų kamienų linksniavimo pavyzdžiu lengvai galėjo būti sudarytas naujas vns. gal. **dagin*¹⁹, kuris, sutrumpėjęs ilgiesiems balsiams tautosilabiniuose junginiuose, sutapo su *i*-kamieno vns. gal., plg. **dagin > *dagin* ir **vagin*. Greta vienaskaitos galininko su **-in > *-in* turėjo atsirasti ir iliatyvas su *-ina*. Vienaskaitos galininko ir iliatyvo poveikyje *i*-kamieno daiktavardžių inesyvo pavyzdžiu lengvai persiformavo ir *io*-kamieno vienaskaitos vietininkas²⁰. Dėl to buvusių *io*-kamieno daiktavardžių linksniavimo viena-skaita dar labiau nutolo nuo *io*-linksniavimo vienaskaitos ir priartėjo prie *i*-linksniavimo, plg.:

Vienaskaita

	I	II	III
vard.	medžias	— dagys	— vagis
kilm.	medžio	— dagio	— vagies
naud.	medžiui	— dagiui	— vagie
gal.	medžių	— dagi	— vagi
įn.	medžiui	— dagiui	— vagimi
viet.	mede	— dagije	— vagije

¹⁹ Dėl naujadaro **dagin* prie *dagys*, plg. pr. *marfin* prie vard. *marti*, s. ind. *devin* prie vard. *devi* ir kt.

²⁰ Plg. latvių *o*-kamieno vns. viet. *tēvā*, įgijusį *ā*-kamienę formą dėl to, kad sutapo *o*- ir *ā*-kamienų vienaskaitos iliatyvai, pvz., *āran* ir *auškan*, žr. J. Zubaty. Baltische Miscellen. IF, VI, S. 279, 281.

Abiejų *io*-linksniavimo tipų daugiskaita liko vienoda.

Galūninio kirčiavimo daiktavardžiai antrojo *io*-linksniavimo tipo vienaskaitos vardininką išlaikė visose lietuvių kalbos tarmėse, pvz., *ožys*, *arklys* ir kt. Sakninio kirčiavimo daiktavardžiai vns. vard. *-ys* turi išlaikę tik rytų aukštaičių šnektose, plg. *bróllys*, *kúmšcys*, *kiřoys*, *guolgs*, *mėdys*, *peřlys*, *sėņys* ir kt. (Skapiškis, Linkmenys, Rimšė, Švenčionėliai ir kt.). Šiaurės vakarų žemaičiai (Kretinga, Darbėnai, Sėleniai ir kt.) taip pat turi aiškų ilgojo *-ys* refleksą. Senasis trumpasis *i* šiose tarmėse plėtėja, virsta *ę*, pvz., *ąves*, *vąges*, o *io*-kamieno vns. vard. čia turi siaurą *i*, pvz., *bruolis*, *ōpis*, „upė“ *ōmžis*, *klūmpis* „klumpė“, *kiřvis*, *kūtis*, *sklỹpis* ir kt., plg. dgs. vard. *āvis* < *avys* ir kt. Latvių kalba čia turi taip pat *-ys* refleksą.

Kitos lietuvių kalbos tarmės (aukštaičiai vakariečiai, viduriečiai, pietų rytų žemaičiai) šakninio kirčiavimo *io*-kamieno vardininke turi *-is*, pvz., *brólis*, *kiřvis* ir kt. Šią galūnę J. Endzelynas aiškina, kaip atsiradusią fonetiškai, sutrumpėjus *-ys* į *-is*²¹, remdamas savo teiginį, kad *y* trumpėjo greičiau negu kiti balsiai. Tačiau lietuvių kalbos tarmėse, netrumpinančiose galūnių, tokių atvejų, kai trumpinamas nekirčiuotas tvirtagalis *y*, nesutinkame. Todėl minėtas vienaskaitos vardininkas gali būti sudarytas *i*-kamieno vienaskaitos vardininko pavyzdžiu. Greta *i*-kamieno vns. gal. su **-in*, galėjo atsirasti ir vns. vard. su *-is* analogiškai *i*-kamieno vns. vard. su *-is*. Kad *i*-kamienas galėjo daryti įtakos *io*-kameniu, rodo S. Chylynskio „Biblijos“ vns. kilm. *brořies*, *medies*, *žaltiesp*²² ir Bretkūno „Biblijos“ dgs. naud. *ateiwims* Deut 26₁₂, Thren 5₂, Tob 1₇, *brořims* Sam II 15₂₀, Neh 5₈, Hos 2₁, Ps 69₉ (pataisyta į *-ems*), Matth 5₄₇, 28₁₀ (pataisyta į *-iams*), Act 12₁₇, 15₁₃, 23, I Kor 6₈, I Tim 4₆ (parašėte *brořiams*), *iaunikaitims* Sam 4₁₂, *iautims* Sam I 11₇, *kunigaikšchtims* Num 32₂, Esth 1₁₁, Prov 31₄, Dan 9₆, Sir 39₄, Makk I 10₆₃, Ps 76₁₃, Tit 3₁ greta *kunigaikšchem(u)s* Jer 25₁₉, 23, 26₁₉, *mořintinims* Matth 16₂₁, Mark 8₆ (pataisyta į *-iams*), *pakalnims* Hes 36₄ greta *pakalnems* Hes 36₆, *pauksčtims* Deut 28₂₆, I Sam 17₄₄, 46, Jes 18₆, Jer 7₃₃, 16₄, 34₂₀, Hes 29₅, 39₄, 17, Mak II 9₁₅, 15₃₃, Ps 39₂ (greta *pauksčtem* Jer 19₇), *werschims* Tob 1₅ greta dažnų *io*-kamienių lyčių, plg. dar žvejų tarmės Prūsuoje dgs. naud. *vóķietims*, dvs. naud. *vóķietim*²³. Dar vienas momentas galėjo paspartinti vns. vard. su *-is* įsigalėjimą *io*-kamieno daiktavardžiuose, būtent, pastangos išvengti homoniminių vienaskaitos ir daugiskaitos vardininkų formų. Kadangi *i*-kamieno vienaskaita, kaip matyti iš senųjų paminklų, nyko greičiau negu daugiskaita, tai, įgijus *i*-kamieno vns. vard. *io*-kamienę galūnę, pvz., *klonys*, galėjo ši forma sutapti su dgs. vard. forma *klonys*. Dėl to vns. vard. su *-ys* darėsi nepatogus, jį lengvai galėjo pakeisti pagal vns. gal. su **-in* *i*-kamieno pavyzdžiu sudarytas vard. su *-is*²⁴.

²¹ J. Endzelin. Baltische Beiträge, Streitberg-Festgabe, S. 42.

²² Zr. MLLG IV, 229 psl.

²³ G. Gerullis-Ch. Stang. Lietuvių žvejų tarmė Prūsuoje, 30 psl.

²⁴ Vyriškosios giminės *i*-kamieniai turėjo poveikio *io*-kamieniams ir slavų kalbose. Zr. H. Van-Beek. История старославянского языка, Москва, 1957, стр. 251; А. Шахматов. Историческая морфология русского языка, Москва, 1957, стр. 269.

Susidaręs naujas io-linksniavimas vietoje buvusio *iio*-linksniavimo turėjo būti labai produktyvus, nes jo pavyzdžiu buvo performuojami ir senojo *io*-linksniavimo tipo daiktavardžiai, vns. vard. turį *-ias*. Kadangi abiejų *io*-linksniavimų daugiskaita buvo vienoda, tai senasis *io*-linksniavimo tipas pradėjo pereiti į, matyti, stipresnį naująjį linksniavimo tipą. Pirmiausia, kiek galima spręsti iš daiktavardžių su priesagomis *-tojas* ir *-ėjas* linksniavimo senuosiuose mūsų kalbos paminkluose, naujo tipo formas įgijo vienskaitos galininkas, nes minėtų priesagų daiktavardžiai čia dažnai turi vienskaitos galininke *-tojį, -ėjį*. K. Sirvydo „Punktuose sakymų“ visi *-tojas* priesagos daiktavardžiai vienskaitos vardininke turi *-tojas*, o galininke *-tojį (toii)*, priesagos *-ėjas* daiktavardžiai vardininke visada turi *-ėjas*, o galininke pasitaiko ir *-ėjį*, pvz., *nusideieii* PS I 487.

M. Daukšos „Postilėje“ visi nomina agentis su *-tojas* vienskaitos vardininke turi *-tojas*, o vienskaitos galininke greta dažno *-toją* — ir *-tojį*, pvz., *daritoių* DP 325¹⁸, *ižgelbetoių* DP 2⁹, *ižgialbetoių* 6²⁴, *ižganitoių* 21⁸, *Ižganitoi* 25¹³, ir kt. 1595 m. M. Daukšos katekizme daiktavardžiai su *-tojas, -ėjas* vardininke taip pat turi tik *-tojas, -ėjas*, o vienskaitos galininke greta *sutwerėių* 150²⁴, *dáritoių* 22²⁶ — ir *daritoių* 26²⁷, *ižganitoių* 16²⁸, *sutwerėių* 115²⁶. M. Petkevičiaus katekizme taip pat vartojami vienskaitos vardininkai su *-tojas, -ėjas*, o vienskaitos galininkų greta žymiai dažnesnių su *-toją* turime ir *gialbetogi* 159, *padeiegi* 23, 70², *sutweregį* 86, 110, 112, 152 (2 k.). 1605 m. anoniminiame katekizme greta vns. vard. su *-tojas* turime vns. gal. *daritoi* 26²⁸. Bretkūno „Postilėje“ visi vienskaitos galininkai turi *-tojį*, o vienskaitos vardininkai greta *-tojį* turi ir *-tojas*, su *-tojas* dažnesni, negu su *-tojį*, plg. *Ischgelbetoias* BrP I 58, 59, 63, 84, 110, 118, 121, 134, 46, 68, 321, 322, II 51, 12, 125, 139, 505 ir *Ischgelbetoghi* BrP I 71, 220, II 333, 371, 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“ vns. gal. tik *ischganitoghi, ischgelbetoghi, atpirtkoghi, sutwertoghi*, o vns. vard. tik su *-toies*, išskyrus vieną kartą pavartotą *Ischganitais* 85^a. Panašiai šie daiktavardžiai linksniuojami ir vėlesniuose XVII a. pabaigos raštuose. 1653 m. „Sumoje“ visi vienskaitos vardininkai turi *-tojas*, o galininkai greta *-toją* turi ir *-tojį*, pvz., *išganitoghi* 76¹⁰, *išganitoių* 43, *krikštitoj* 11^{13, 16}. D. Kleino „Naujose giesmių knygose“ visai nevartojami vns. gal. su *-ją* (tik su *-jį*), o vardininkai greta *-jis* turi dar *-ias*.

Io-kamenio daiktavardžio *kraujas* linksniavimas kai kuriuose senuosiuose paminkluose taip pat panašus. Bretkūno „Postilėje“ sutinkame vns. gal. tik *kraughi* I 65 (2 k.), 66 (2 k.), 67, 68 (2 k.), 69, 70, 71, 96, 113, 132 (2 k.), 144, 169, 209, 213, 247, 263, 303, 311, 329, 352, 375, 426, *kraugi* I 250, 426, II 291, *kraughi* II 45, 49, 83, 226, 292 (2 k.), 158, 311, 384, 402, 414, 356, 197, 473, 501, o vns. vard. tik *krauias* P I 259, 423, II 63, 340, 454, 501, greta iš *kraujas* sutrumpėjusio *kraughs* P I 393, *kraugs* 385. 1600 m. „Margaritoje Theologicoje“ vienskaitos vardininkas — tik *krauias*, o vns. gal. — jau ir *kraughi* MT 149^a, 156^b, 157^a, 158^b, 160^b, greta *krauias* MT 153^a, 160^b, 161^b, 166^b, APM 3^b, 5^a (2 k.), 10^a 11^a, 11^b (3 k.), 12^a, *krauje* MT 114^b, 156^a, 156^b, *krauias* MT VII^b, 155^a. Galininką su *-į* kai kuriuose senuosiuose paminkluose turi ir būdvardis *nau-*

jas: *naughi* Mž 182₆, 273_{4, 12}, 345₁₂, BrP I 105, 107₁₂, 363₂₁, II 242₆, MT 72^a₁₂, 18^b₄, 69^b₁₄, 118^b, 134^b, 156^a₄, 158^a₁₂, 243^a.

Io-kamieno vienaskaitos galininko su *-i* apibendrinimas visiems *io*-kamieniams daiktavardžiams yra įvykęs žemaičių tarmėje, plg. vns. vard. *nāus* < *naujas*, *krāus* < *kraujas*, *oļes* < *vējas* ir vns. gal. *nāuji*, *krāuji*, *oļēji*. Kai kuriose žemaičių tarmėse šalia galininkų su *-i* dar vartojami ir vardininkai *naujas*, *kraujas*, *viejas*²⁵. Kai kuriose aukštaičių tarmėse taip pat šalia vns. vard. *kēles*, *kraūjas*, *svēčes*, *vējes* jau vartojami vns. gal. *kēli*, *kraūji*, *svēči*, *vēji* (Palomenė). Latvių kalbos tarmėse greta vardininkų, fonetiškai išriedėjusių iš *-ias*, vartojami galininkai su *-i*²⁶.

Vienaskaitos galininko pakitimas, žinoma, sukėlė ir vienaskaitos vardininko persiformavimą. Pagal vns. gal. *keli* Mž 511₁₇, 535₇, 480₈, 556₁₄, 511₁₇, 347₁₀, 335₁₅, 535₇, 556₁₄, BrP I 155₄, 155, 156, 210₁₄, 308, 345₅, 240, 252, 161, 165, 30₂, 39, 47 (2 k.), 48, II 233, 245, 251, 262, 377, 496, *kieli* Mž 415₁₈, 479₁₆, *kiely* Mž 10₁₁, *kāli* BrP I 28, II 234, *kraughi* Mž 68₁₉, 69₅, 70₁₂, 96₁₂, 113₈, 134₂, 139_{6, 17}, 140_{5, 9}, 145₁₁, 209₂, 213₁₃, 247₈, 369₇, 370₁₃, 371₂, 373₉, 376_{3, 10}, 378₅, 383₁₈, 419_{6, 12, 20}, 420₂, 452₉, *kraugi* Mž 25₁₁, 306₁₁, *kragij* Mž 75₃ buvo sudaryti nauji vns. vard. *kelis* BrP I 46, 122, 346₁₁, II 164₈, BrB 233, 252, *kraughis* Mž 188₁₈, 420₁₈, BrB 147, *kraugis* Mž 25₁₇₋₁₈, *kragis* Mž 18₁₄.

Tokiu būdu galėjo būti performuota daugelis *io*-kamieno daiktavardžių, anksčiau turėjusių vardininke *-ias*, pvz., *amžis* MT 243, PS I 131, SzD 396, 397. M I 5, R I 5, JZ I 15, *elnis* DP 19, MT 136^b, SzD 77, M I 66, R I 33, JZ I 396, JGr 96, *jautis*, *karis* JZ II 38, *kelis* (kojos) JZ II 71, *medis* DP 575, MT 263, *varis* ir kt. Dabar sunku pasakyti, kurie daiktavardžiai anksčiau vienaskaitos vardininke turėjo *-ias*, nes pirmąsčiai santykiai dažnai jau užtemdyti. Sprendžiant iš Daukšos „Postilės“ *kiālieas* „kojos kelis“, lat. *kumelš* < **kumeljas*, plg. liet. *kumelys* ir kt., jų seniau turėjo būti žymiai daugiau. Tik vienoje tarmėje, pvz., žemaičių, Rytprūsių aukštaičių, šis procesas vyko greičiau, o kitose (aukštaičių tarmėje) jis vyksta lėčiau.

Geriau išliko tie daiktavardžiai su *-ias*, kurių vienaskaita vartojama žymiai dažniau negu daugiskaita arba daugiskaita visiškai nevartojama. Kai kuriose rytų aukštaičių tarmėse *medžias* reiškia nukirstą medį, medį kaip medžiagą, o *medis* — augantį medį, pvz., kerta *medį* gryčiai ir veža *medžių* gryčiai (Svėdasai), *medžias* „medžiaga“ ir *medzis* „augęs medis“ (Tverečius) ir kt. *Medžias* „medžiaga“ turi tik vienaskaitą. Tik vienaskaitą turėjo *varias*; *karias*, *kelias*, *telias* taip pat dažniausiai vartojami vienaskaitoje.

Naujasis *io*-kamieno daiktavardžių linksniavimo tipas paglemžė ir beveik visus vyriškosios giminės *i*-kamieno daiktavardžius. Seniau *i*-kamieno vyriškosios giminės daiktavardžių lietuvių kalboje turėjo būti daugiau. Vieni jų galėjo pakeisti giminę. Senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose sutinkame tokių *i*-kamieno daiktavardžių, kurie turi abi gimines: vyriškąją ir moteriškąją, pvz., greta vyriškosios giminės čia vartojama ir moteriš-

²⁵ P. Jonikas. Pagramančio tarmė, 1939, K., 24, 40 psl.

²⁶ J. Endzelins. Latviešu valodas gramatika, 397 lpp.

koji šių žodžių: vns. vard. *antra szweris* BrB Apoc 4, *newiena szweris* BrB 4 Ezech 24, *treczia szweris* BrB Apoc 4 ir kt., dgs. gal. *żweris kurias* PS II 53₂, *wissas żwëris* KIG 194, vns. gal. *wisokiu żwëri* PS I 242₃, II 87₂₇₋₂₈, dgs. vard. *tos szwieris* BrB Apoc 4, vns. vard. *ioda stora debesis* BrB Ps 18, *debesis iûda* BrP II 142, dgs. gal. *debesis lietingas* MKr 45, dgs. vard. *penkias tukstantis* BrP I 306, EE 59₃, *kieturias tukstantis* EE 103, 147, vns. gal. *rupesti didela* Su 149, vns. jn. *smerčia* PK, vns. vard. *masza schûllinis* BrB V Esther ir kt. Ir dabar lietuvių kalbos tarmėse kai kurių žodžių. pvz., *anglis, pusnis, debesis, dantis, tūkstantis*, giminė svyruoja: vienos tarmėse jie vyriškosios giminės ir turi *io*-karienę fleksiją, kitose — moteriškosios ir turi *i*-karienę fleksiją. Daugelis kitų *i*-karienės daiktavardžių visai perėjo į *io*-karienę, plg. *gluosnis, -ies* HaZ 31, dgs. vard. *klonis, -ies* (Liškiava, Leipalingis), dgs. jn. *obûlimis* DP 85₂₆, *sôtis, -ies* (Nemajūnai), dgs. vard. *ûsis* DP 458₃₉ ir kt. Būdvardiniai abstraktai *grožis, -ies* DP 596₃₇, *drūtis, -ies* KW 94, *skonis, -ies* JablZ 43 ir kt. dabar linksniuojami kaip *io*-karienės daiktavardžiai, plg. *grožis, -io, drūtis, -čio* ir kt. Slavų kalbose tokie abstraktai turėjo *i*-linksniavimą. plg. *lenb* „tingumas“, *syb* „sotis“ ir kt.²⁷ Išnyko *i*-karieniniai veiksmažodiniai abstraktai, plg. *barnis, -io* (*barnis, -ies* DP 129, 285), *ėdis, -io* (plg. s. sl. *jadb*) ir kt.

SUTRUMPINIMAI

- AfslPh — Archiv für slavische Philologie, Berlin.
 AK — Katechizmas Aba Pamokimas... Untrukart iszspaustas Wilniuj 1605. Cituojama pagal E. Sittig. Der polnische Katechismus des Ledezma und die litauischen Katechismen des Daugsza und des Anonymus vom Jahre 1605, Göttingen, 1929.
 APM — Apie popieszischkaie missche. (Irišta kartu su MT).
 BNT — Naujas Testamentas... Karaliaučiu, Metu MDCCI.
 BrB — Biblia tatai esti Wisas Schwentas Raschtas Lietuwischkai pergulditas per Jana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziuje (1579—1590), I—VIII t. Iš pirmųjų dviejų tomų cituojama rankraščio puslapiais.
 BrP — Postilla... Per Jana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziuje..., 1591 (I—II dalys).
 BS — Balticoslavica, I—III, Vilnius (1933—1938).
 d. — dalis.
 dgs. — daugiskaita.
 dial. — dialektų.
 DK — Katechizmas Arba Mokslas kiekvienam kriszczonii priwalus... per Kuniga Mikaloju Dausza..., Wilniuje, 1595. Cituojama pagal E. Sittigo 1929 m. leidimą.

²⁷ W. Vondrak. Vergleichende slavische Grammatik, I², S. 642; K. Brugmann. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, II² I, S. 172 ir t. t.; P. Skardžius. Lietuvių kalbos žodžių daryba, 53 psl.

- DP — Postilla Catholica... Per Kuniga Mikaloju Davksza..., Wilniui, 1599. Naudotasi 1926 m. fotografuotiniu leidimu.
- E — Enchiridion, Catechismas maszas... per Baltramieju Wilentha..., Ischspaustas Karalauczui..., Metu M. D. LXXIX.
- EE — Ewangelias bei Epistolas... per Baltramieju Wilentha..., Karalauczui..., Metu M. D. LXXIX.
- gal. — galininkas.
- got. — gotų.
- gr. — graikų.
- Haž — Vocabularium Lithvanico-Germanicum et Germanico-Lithuanicum von F. W. Haack, Halle, 1730.
- įn. — įnagininkas.
- Jabiž — Mūsų žodynėlis. Surinko Rygiškių Jonas, Voroneže. 1918 m.
- JZ — Литовский словарь А. Юшкевича съ толкованнемъ словъ на рускомъ и польскомъ языкахъ, томъ I, Санктпетербург, 1904; томъ II, Петроградъ, 1922.
- k. — kartas.
- kilm. — kilmininkas.
- KIG — D. Klein. Naujos Giesmju Knigos, Karaliauczuje, 1705.
- KIM — D. Klein. Naujos Labbay priwalingos ir Duszoms naudingos Maldu knygeles..., Karalauczuie, 1704.
- KnN — Kniga Nobaznistes Krikščioniskos..., Kiedaynise, 1653.
- KS — K. Būga. Kalba ir senovė, Kaunas, 1922.
- KW — Litauisch-deutsches Wörterbuch von Fr. Kurschat, Halle, 1883.
- KZ — Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, Göttingen.
- lat. — latvių.
- lot. — lotynų.
- liet. — lietuvių.
- M — Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch von Christian Gottlieb Mielcke, Königsberg, 1800.
- MLLG — Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft, Heidelberg, I—VI, 1883—1912.
- MKr — Maldos Krikscioniskos..., Kiedainise, 1653.
- MT — Margarita Theologica... Per Simona Waischnora..., Karaliaucziuje, 1600.
- Mž — M. Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 m. Spaudai parūpino J. Gerulis, Kaunas, 1922.
- PK — M. Petkevičiaus katekizmas. Cituojama iš J. Balčikonio 1939 m. fotografuotinio leidimo.
- plg. — palygink.
- pr. — prūsų.
- PS — K. Šyrvids. Punktai sakimu (Punkty kazań), Teil I, 1629; Teil II, 1644, Göttingen.
- pvz. — pavyzdžiui.
- r. — rusų.

- R — Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon von Philipp Ruhig, Königsberg, 1747.
- s. ind. — senovės indų.
- s. sl. — senovės slavų.
- Su — Summa Aba Trumpas iszguldimas Ewangeliv..., Kiedainise..., 1653.
- SzD — Dictionarium trium lingvarum..., Quinta editio, Vilnae, 1713.
- TZ — Tauta ir Žodis, I—VII, Kaunas, 1923—1931.
- vard. — vardininkas.
- viet. — vietininkas.
- vns. — vienaskaita.
-

ПЕРЕХОД СКЛОНЕНИЯ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ С ОСНОВОЙ НА *-i* В СКЛОНЕНИЕ ОСНОВ НА *-io*

И. Казлаускас

Резюме

Уже в древних памятниках литовского языка широко употребляются формы склонения на *-io* у существительных с основой на *-i*. Причина этого — омонимия некоторых падежных форм у существительных с основой на *-i* и *-io*.

Эта омонимия возникла тогда, когда из-за фонетических причин из древних существительных с основой на *-iio* сформировался новый тип склонения основ на *-io*, получивший по аналогии с именительным падежом на *-us* винительный на *-in* > *-in*. Этот новый тип вероятно был продуктивным, так как он имел воздействие на склонение основ на *-io* древнего типа. Как показывает анализ склонения имен существительных с суффиксами *-tojas*, *-ėjas*, в древних памятниках литовского языка это воздействие началось с винительного падежа. По аналогии с основами на *-i* и под воздействием иллитива была преобразована форма местного падежа основ на *-io*. В некоторых диалектах, а также в литературном языке по аналогии с винительным падежом и под воздействием именительного падежа основ на *-i* была образована форма именительного падежа ед. ч. основ на *-io* с окончанием *-is*.
